

**БОЖКО М. В.,**  
аспірант кафедри цивільно-правових  
дисциплін  
(Національна академія внутрішніх  
справ)

УДК 347.921

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.4.9>

### **ЕЛЕМЕНТИ ТА ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ ТРЕТІХ ОСІБ ЯК УЧАСНИКІВ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ ПОЗОВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ**

У науковій статті виокремлено елементи та визначено передумови виникнення цивільного процесуального статусу третіх осіб як учасників цивільних справ позовного провадження.

Встановлено, що передумовою виникнення цивільного процесуального статусу третіх осіб є цивільна процесуальна правосуб'єктність.

Цивільну процесуальну правосуб'єктність визначено як невід'ємну юридичну властивість суб'єкта, яка, структурно складаючись із цивільної процесуальної правоздатності та цивільної процесуальної дієздатності, виявляється у здатності суб'єкта бути учасником цивільного процесу (стороною, третьою особою, експертом, свідком та ін.), набуваючи відповідного цивільного процесуального правового статусу

Обґрунтовано, що цивільна процесуальна правосуб'єктність третьої особи – це здатність суб'єкта бути носієм цивільних процесуальних прав та обов'язків третьої особи як учасника цивільної справи, а також здатність суб'єкта своїми діями набувати відповідних цивільних процесуальних прав третьої особи та виконувати відповідні цивільні процесуальні обов'язки, а у разі їх невиконання нести цивільну процесуальну відповідальність.

Цивільний процесуальний статус третіх осіб як учасників цивільних справ позовного провадження визначено як сукупність закріплених у цивільному процесуальному законодавстві прав, обов'язків та інтересів відповідних суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин.

Обґрунтовано, що елементами цивільного процесуального правового статусу є: 1) суб'єктивні цивільні процесуальні права; 2) юридичні цивільні процесуальні обов'язки; 3) законні цивільні процесуальні інтереси.

Встановлено, що цивільний процесуальний статус третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, виникає у фізичних та юридичних осіб, держави, а також інших учасників правовідносин, справи щодо яких розглядаються у порядку цивільного судочинства, з моменту постановлення судом ухвали про прийняття позовної заяви та вступ третьої особи у справу. Водночас, цивільний процесуальний статус третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, виникає у фізичних та юридичних осіб, держави, а також інших учасників правовідносин, справи щодо яких розглядаються у порядку цивільного судочинства, з моменту постановлення судом ухвали про вступ (залучення) третіх осіб до участі у справі.

**Ключові слова:** *цивільний процесуальний статус, треті особи, передумови виникнення цивільного процесуального статусу, цивільна процесуальна правосуб'єктність, учасники цивільної справи, суб'єктивні цивільні процесуальні права, юридичні цивільні процесуальні обов'язки, законні цивільні процесуальні інтереси.*



**Bozhko M. V. Elements and prerequisites for the emergence of the procedural status of third parties as participants in civil litigation proceedings**

The scientific article singles out the elements and defines the prerequisites for the emergence of the civil procedural status of third parties as participants in civil litigation proceedings.

It was established that the prerequisite for the emergence of civil procedural status of third parties is civil procedural legal personality.

Civil procedural legal personality is defined as an integral legal property of the subject, which, structurally consisting of civil procedural legal capacity and civil procedural legal capacity, is manifested in the ability of the subject to be a participant in the civil process (party, third party, expert, witness, etc.), acquiring the corresponding civil procedural legal status

It is substantiated that the civil procedural legal personality of a third party is the subject's ability to be the bearer of the civil procedural rights and obligations of a third party as a participant in a civil case, as well as the subject's ability to acquire the corresponding civil procedural rights of a third party and perform the corresponding civil procedural obligations, and in case of their failure to bear civil procedural responsibility.

The civil procedural status of third parties as participants in civil cases of legal proceedings is defined as a set of rights, obligations and interests of the relevant subjects of civil procedural legal relations enshrined in civil procedural legislation.

It is substantiated that the elements of civil procedural legal status are: 1) subjective civil procedural rights; 2) legal civil procedural obligations; 3) legitimate civil procedural interests.

It has been established that the civil procedural status of a third party, which declares independent claims regarding the subject of the dispute, arises for individuals and legal entities, the state, as well as other participants in legal relations, cases in respect of which are considered in the order of civil proceedings, from the moment the court issues a decision on accepting a claim statement and the entry of a third party into the case. At the same time, the civil procedural status of a third person who does not make independent claims regarding the subject of the dispute arises for individuals and legal entities, the state, as well as other participants in legal relations, cases in respect of which are considered in the order of civil proceedings, from the moment the court issues a decision on admission (attraction) of third parties to participate in the case.

**Key words:** *civil procedural status, third parties, prerequisites for the emergence of civil procedural status, civil procedural legal personality, participants in a civil case, subjective civil procedural rights, legal civil procedural obligations, legitimate civil procedural interests.*

**Вступ.** У цивільному процесуальному праві особливу увагу визначенню поняття правового статусу вчені-процесуалісти не приділяють. Така ситуація зумовлена тим, що проблемні аспекти, пов'язані із відповідною правовою категорією, здебільшого, залишаються предметом наукових розвідок фахівців у галузі теорії держави та права. Водночас, поряд із загальним праворозумінням категорії «правовий статус», цивільний процесуальний правовий статус як його різновид характеризується специфічними особливостями, зумовленими специфікою правового регулювання суспільних відносин, що становлять предмет галузі цивільного процесуального права. Спеціальна категорія, гносеологічно наслідуючи загальну, завжди має свою специфіку, індивідуальні риси, особливості, які мають бути виокремлені та досліджені [1, с. 36].



**Постановка завдання.** Метою статті є виокремлення елементів та передумови виникнення цивільного процесуального статусу третіх осіб як учасників цивільних справ позовного провадження.

**Результати дослідження.** Для визначення поняття та елементів цивільного процесуального статусу, у тому числі відповідного статусу третіх осіб, спочатку звернемо свою увагу на категорію правового статусу у його загальнотеоретичному розумінні.

На думку О. А. Колодія та А. М. Завального, правовий статус – це закріплене правове положення фізичних та юридичних осіб у певній системі суспільних відносин. Структура правового статусу включає: правові норми та принципи, що встановлюють даний статус; правосуб'єктність; основні права, свободи та обов'язки; правові принципи і правові гарантії; законні інтереси; громадянство (або інший зв'язок чи відношення до держави); юридичну відповідальність [2, с. 202].

«Правовий статус особи, – пише К. Г. Волинка, – це система взаємопов'язаних прав і свобод та обов'язків, які закріплені в законодавстві і визначають правове положення особи в суспільстві. Суть правового статусу особи полягає у визначенні і законодавчому закріпленні правового становища особи в суспільстві. Правовий статус, що включає права, свободи і обов'язки, цілеспрямовано впливає на створення збалансованих способів взаємодії людей між собою і формування впорядкованих відносин між індивідом, суспільством і державою» [3, с. 207].

До поняття правового статусу К. Г. Волинка виокремлює його елементи, якими є права, свободи і обов'язки [3, с. 214].

Також у науковій доктрині можна зустріти думку, що правовий статус особистості – це система прав, свобод і обов'язків особистості, закріплених у Конституції, інших нормативно-правових актах та міжнародних правових актах з прав людини. Права, свободи й обов'язки – це основа правового статусу особистості, його ядро. Передумовою правового статусу є громадянство – постійний правовий зв'язок особи та держави, виражений у їх взаємних правах і обов'язках [4, с. 267].

С. Л. Лисенков вважає, що правовий статус особи – це сукупність закріплених у чинному законодавстві прав, свобод та обов'язків, а також гарантій їх реалізації. Отже, правовий статус є складним явищем, яке включає три елементи: 1) права і свободи; 2) обов'язки; 3) гарантії реального здійснення прав і обов'язків [5, с. 258].

Інші вчені визначають правовий статус суб'єктів права як це сукупність усіх прав, обов'язків і законних інтересів суб'єктів права [6, с. 342].

Аналіз наведених позицій дає підстави для висновку про те, що більшість науковців схиляються до висновку про те, що елементами правового статусу особи, беззаперечно, є права, обов'язки та інтереси. Приєднуємося до такої позиції і ми.

При цьому, зауважимо, що інші правові категорії також пов'язані із категорією правового статусу, проте не є його елементами. А саме: правосуб'єктність розглядаємо як загальну передумову набуття правового статусу, а громадянство вважаємо підставою виникнення у фізичної особи певного виду правового статусу – статусу громадянина, іноземця, особи без громадянства. Принципи права, на наше переконання, є орієнтиром при формуванні правового статусу, юридичні гарантії – засобом його реалізації, а відповідальність – формою державного впливу на порушення засад правового статусу. Свободи, у свою чергу, хоча і входять до структури правового статусу, але не є самостійним його елементом, адже становлять зміст прав і повністю поглинаються ними. Отже, зазначені категорії (правосуб'єктність, громадянство, принципи права, юридичні гарантії, відповідальність та свободи), з огляду на специфіку своєї юридичної природи, не є елементами структури правового статусу [1, с. 49].

Цивільний процесуальний правовий статус є видом галузевого правового статусу, отже, на наш погляд, має складатися з тотожних елементів: відповідних прав, свобод та інтересів.



Результати сучасних наукових досліджень у галузі цивільного процесуального права підтверджують актуальність розвитку розуміння цивільного процесуального статусу як сукупності відповідних елементів.

Так, Ю. Ю. Рябченко наголошує на тому, що категорія цивільного процесуального статусу може сприйматись як у вузькому, так і у широкому сенсі. У вузькому сенсі ним є закріплена цивільним процесуальним законодавством сукупність цивільних процесуальних прав та цивільних процесуальних обов'язків. У широкому сенсі ним охоплюються також: положення щодо прав людини «*jus cogens*», актуальні засади принципу верховенства права у цивільному судочинстві [7, с. 165].

Отже, цивільний процесуальний правовий статус – це сукупність закріплених у цивільному процесуальному законодавстві прав, обов'язків та інтересів суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин. Відповідно, елементами цивільного процесуального правового статусу є: 1) суб'єктивні цивільні процесуальні права; 2) юридичні цивільні процесуальні обов'язки; 3) законні цивільні процесуальні інтереси. Передумовою ж його набуття є цивільна процесуальна правосуб'єктність [1, с. 51].

Як і будь-які інші учасники цивільного процесу, треті особи як учасники справ позовного провадження, наділені цивільним процесуальним статусом.

Виходячи із викладеного вище, цивільний процесуальний статус третіх осіб як учасників цивільних справ позовного провадження можна визначити як сукупність закріплених у цивільному процесуальному законодавстві прав, обов'язків та інтересів відповідних суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин.

Надаючи загальну характеристику цивільному процесуальному статусу третіх осіб як учасників цивільних справ позовного провадження, необхідно звернути увагу на момент його виникнення.

Враховуючи той факт, що треті особи вступають (залучаються до участі) у цивільну справу вже після відкриття провадження у ній, відповідний цивільний процесуальний статус виникає з моменту постановлення судом відповідної ухвали.

Зокрема, цивільний процесуальний статус третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, виникає у фізичних та юридичних осіб, держави, а також інших учасників правовідносин, справи щодо яких розглядаються у порядку цивільного судочинства, з моменту постановлення судом ухвали про прийняття позовної заяви та вступ третьої особи у справу. Водночас, цивільний процесуальний статус третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, виникає у фізичних та юридичних осіб, держави, а також інших учасників правовідносин, справи щодо яких розглядаються у порядку цивільного судочинства, з моменту постановлення судом ухвали про вступ (залучення) третіх осіб до участі у справі.

Далі розглянемо передумову виникнення та елементи цивільного процесуального статусу третіх осіб як учасників цивільної справи.

Як було зазначено вище, передумовою виникнення цивільного процесуального статусу третіх осіб є цивільна процесуальна правосуб'єктність.

Правосуб'єктність – здатність виступати суб'єктом правовідносин, що складається з правоздатності та дієздатності [2, с. 198].

У теорії права є достатньо обґрунтована точка зору, яка полягає в тому, що правосуб'єктність може розглядатися як свого роду суб'єктивне юридичне право – «право на право» [8, с. 315–316].

Правосуб'єктність – це самостійна правова категорія, що існує поряд із правами і обов'язками. Вона свідчить про правову здатність особи бути носієм цих прав і обов'язків, тобто правосуб'єктність – не кількісне вираження прав суб'єкта, а постійний громадянський стан особи; не саме володіння правами, а передумова, здатність здобувати і здійснювати суб'єктивні права [9, с. 536].

Відповідно, елементами правосуб'єктності є правоздатність (здатність особи мати суб'єктивні юридичні права та юридичні обов'язки) та дієздатність (здатність особи своїми діями набувати і здійснювати суб'єктивні права та юридичні обов'язки) [2, с. 199–200].



Цивільна процесуальна правосуб'єктність є галузевим видом правосуб'єктності у її загальнотеоретичному розумінні.

Як зазначає С. С. Бичкова, зазначений підвид галузевої правосуб'єктності регламентується нормами цивільного процесуального права і є підставою для набуття суб'єктами правовідносин цивільного процесуального правового статусу учасника цивільного процесу, у тому числі особи, яка бере участь у справах позовного провадження. При цьому, цивільна процесуальна правосуб'єктність кожної особи, яка бере участь у справах позовного провадження, визначається залежно від завдань, що їх вона виконує, та інтересів, що їх вона має на меті під час розгляду і вирішення цивільної справи [1, с. 56].

Таким чином, цивільну процесуальну правосуб'єктність можна визначити як невід'ємну юридичну властивість суб'єкта, яка, структурно складаючись із цивільної процесуальної правосудності та цивільної процесуальної дієздатності, виявляється у здатності суб'єкта бути учасником цивільного процесу (стороною, третьою особою, експертом, свідком та ін.), набуваючи відповідного цивільного процесуального правового статусу [1, с. 56].

Що стосується цивільної процесуальної правосуб'єктності третьої особи, то її можна визначити як здатність суб'єкта бути носієм цивільних процесуальних прав та обов'язків третьої особи як учасника цивільної справи, а також здатність суб'єкта своїми діями набувати відповідних цивільних процесуальних прав третьої особи та виконувати відповідні цивільні процесуальні обов'язки, а у разі їх невиконання нести цивільну процесуальну відповідальність.

**Висновки.** Виходячи з наведеного, можна зробити такі висновки:

1. Передумовою виникнення цивільного процесуального статусу третіх осіб є цивільна процесуальна правосуб'єктність як здатність суб'єкта бути носієм цивільних процесуальних прав та обов'язків третьої особи як учасника цивільної справи, а також здатність суб'єкта своїми діями набувати відповідних цивільних процесуальних прав третьої особи та виконувати відповідні цивільні процесуальні обов'язки, а у разі їх невиконання нести цивільну процесуальну відповідальність.

2. Цивільний процесуальний статус третіх осіб як учасників цивільних справ позовного провадження можна визначити як сукупність закріплених у цивільному процесуальному законодавстві прав, обов'язків та інтересів відповідних суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин. Відповідно, елементами цивільного процесуального правового статусу є: 1) суб'єктивні цивільні процесуальні права; 2) юридичні цивільні процесуальні обов'язки; 3) законні цивільні процесуальні інтереси.

3. Цивільний процесуальний статус третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, виникає у фізичних та юридичних осіб, держави, а також інших учасники правовідносин, справи щодо яких розглядаються у порядку цивільного судочинства, з моменту постановлення судом ухвали про прийняття позовної заяви та вступ третьої особи у справу. Водночас, цивільний процесуальний статус третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, виникає у фізичних та юридичних осіб, держави, а також інших учасників правовідносин, справи щодо яких розглядаються у порядку цивільного судочинства, з моменту постановлення судом ухвали про вступ (залучення) третіх осіб до участі у справі.

#### Список використаних джерел:

1. Бичкова С. С. Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. К., 2011. 519 с.
2. Білозьоров Є. В., Власенко В. П. та ін. Теорія держави та права: навч. посіб.; за ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. К.: НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
3. Волинка К. Г. Теорія держави і права: навч. посіб. К.: МАУП, 2003. 240 с.
4. Бандурка О. М., Головка О. М. та ін. Теорія держави і права: підруч.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. М. Бандурки; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 416 с.



5. Лисенков С. Л. Загальна теорія держави і права: навч. посіб. К. : Юрисконсульт: КНТ, 2006. 355 с.
6. Цвік М. В., Петришин О. В. та ін. Загальна теорія держави і права: підруч. для студентів юридичних вищих навчальних закладів; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.
7. Рябченко Ю. Ю. Цивільний процесуальний статус як наукова категорія: перспективи впровадження у правотворчість та правозастосування. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 2. С. 163–169.
8. Коталейчук С. П., Пісной П. Я. Теорія держави та права: навч. посіб. для підгот. до держ. іспитів для студ. вищ. навч. закл. К.: КНТ, 2011. С. 315–316.
9. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (енциклопедичний курс): підруч. Х. : Еспада, 2006. 776 с.

